

خلاصه مدیریتی

کارگروه آب و کشاورزی

اصولا به دلیل شکنندگی شرایط منابع تولیدی کشاورزی اعم از منابع پایه تولید علی الخصوص آب مورد نیاز و سرمایه (اعم از سرمایه گذاری در زیربناها، تامین نهاده های تولید، تحقیقات و آموزش) و نیروی انسانی شاغل در بخش (به دلیل پایین بودن سطح دانش فنی) و نداشتن استراتژی مشخص و مصوب و آرایه آمارهای غیر واقعی وضعیت تولیدات کشاورزی نوسانات شدیدی را داشته و در چند سال اخیر شاهد بهم ریختگی بازار، واردات خارج از عرف و تورم حدود دو برابری قیمت موادغذایی در مقایسه متوسط تورم کشور بوده ایم .

متوسط وزنی واردات تولیدات گیاهی و دامی در چهار سال منتهی به ۱۳۹۰ نسبت به واردات برنامه سوم توسعه ۵۶٪ افزایش پیدا کرده و سالانه به ۱۶/۱ میلیون تن رسیده و در سال ۱۳۹۱ طبق گزارش گمرکات کشور این عدد به بیش از بیست میلیون تن افزایش پیدا کرد به طوری که با احتساب مصرف سرانه ۲۴۰۰ کیلوکالری در شبانه روز نیاز غذایی ۴۲ میلیون نفر از ۷۵ میلیون نفر جمعیت کشور از خارج از کشور وارد گردیده و به مفهوم دیگر ضریب خودکفایی به حدود ۴۴٪ کاهش یافته است . علیرغم ادعای دولت محترم که ضریب خوداتکایی در مواد غذایی را بیش از ۹۲٪ اعلام نموده است .

متاسفانه این افزایش وابستگی امنیت غذایی به خارج از کشور همراه با افزایش برداشت از آب های سفره های زیر زمینی و افزایش بیلان منفی سفره های زیر زمینی به حدود ۱۰/۵ میلیارد متر مکعب در مقایسه با حدود ۵ میلیارد متر مکعب بیلان منفی در سال ۱۳۸۳ می باشد که این خود خطری به مراتب جدی تر و وحشت آورتر از وابستگی غذایی است . آمارهای اعلام شده از سوی دولت محترم در تولیدات شیر و گوشت قرمز در سال های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ در مقایسه با آمارهای آرایه شده از سوی مرکز پژوهش های مجلس ، مرکز آمار ایران، اتاق صنعت، معدن، تجارت و کشاورزی ایران و تشکل های تولیدی تفاوت بیش از چهل درصدی را نشان می دهد که عامل اصلی گرانی و عدم توان در تنظیم بازار این محصولات و سوء تغذیه به دلیل این اختلاف در آمارهای آرایه شده می باشد، به طوری که وزارت جهاد کشاورزی تولید شیر را ۱۰/۸ میلیون تن و مراکز ذکر شده کمتر از ۷ میلیون تن و تولید گوشت قرمز را دولت نزدیک به یک میلیون تن و مراکز مزبور و تولید آن را نزدیک به ۰/۶ میلیون تن ذکر نموده اند .

در مورد تولید گندم نیز اختلاف نظر در تولیدات سال ۱۳۹۱ دولت که آنرا ۱۴/۳ میلیون تن اعلام نموده اند و جمع نیاز اعلام شده کشور با توجه به اجرای قانون هدفمندی اعم از مصرف نان، بذر و غیره طبق اعلام مراجع ذیربط کمتر از ۱۲ میلیون تن می باشد که در این صورت باید ۲/۳ میلیون تن صادر میگردید . طبق اعلام گمرکات کشور در سال مزبور ۶/۷ میلیون تن گندم وارد کشور شده است ، یعنی ۹ میلیون تن گندم گم شده در کشور وجود دارد و این در شرایطی است که ۹/۳ میلیون تن غلات علوفه ای اعم از ذرت، جو، کنجاله وارد کشور شده است .

عامل اصلی روند کاهش تولیدات کشاورزی علاوه بر نبود استراتژی بلند مدت در بخش ، ضعف مدیریت پرسنلی و کسری تاریخی انباشت سرمایه به تولید و تهدید شوری آب و خاک می باشد . در سه دهه گذشته روند تغییرات نسبت سرمایه به تولید در بخش خدمات بیش از دو ، در بخش صنعت حدود ۱/۷ و در بخش کشاورزی کمتر از یک بوده است . انتظار می رفت با افزایش چشمگیر منابع درآمدی در هشت سال اخیر فرصتی تاریخی برای رفع فقر تاریخی سرمایه گذاری بخش کشاورزی فراهم آید تا عاملی برای رونق اقتصادی آن و کاهش وابستگی و تقویت ضریب امنیت غذایی و پایداری منابع تولید و حفظ محیط زیست باشد که متأسفانه نه تنها چنین اتفاقی نیفتاد بلکه شرایط کشاورزی کشور به شدت رو به افول رفت.

عدم سرمایه گذاری در بخش کشاورزی یکی از عوامل اصلی گران تر شدن قیمت های تمام شده تولیدات غذایی و از دست دادن مزیت تولید می باشد که علاوه بر آن قیمت نهایی مواد غذایی به دلیل واسطه گری های غیر ضرور سبب گسترش سوء تغذیه در کشور گردیده به طوری که به استناد گزارش هزینه انواع مواد خوراکی مرکز آمار ایران طی سال های ۸۷-۱۳۹۰ حدود ۳۰٪ جامعه حتی کمتر از ۲۱۰۰ کیلوکالری در روز سرانه دریافت کرده اند در حالی که سرانه باید ۲۴۰۰ کیلوکالری دریافت نماید . از نظر پروتئین دریافتی نیز ۵۰٪ افراد جامعه بین ۲۳ تا ۶۳٪ کمتر از حد انتظار دریافت نموده اند که آثار سوء تغذیه آن به خصوص برای کودکان و نوجوانان غیر قابل جبران و بسیار پرهزینه خواهد بود.

چکیده یک صد روز اول

وضعیت تدارکات نهاده های تولید برای فصل زراعی ۹۳-۹۲ که از اول مهرماه سال جاری آغاز می گردد نیز بسیار نامناسب گزارش شده به طوری که از ۳۳۰ هزار تن بذر غله مورد نیاز کمتر از ۵۵ هزار تن در حد ۱۷٪ و

کودهای وارداتی مورد نیاز که حداقل برای فصل کشت پاییز جمعا ۷۷۰ هزار تن باید تا پایان تابستان تدارک شود تا بحال کمتر از ۵۰ هزار تن یعنی چیزی کمتر از ۷٪ تدارک دیده شده است .

هم چنین تامین خوراک دام و طیور که به طور متوسط ماهانه ۷۰۰ هزار تن باید وارد شود در چهار ماهه اول سال حدود ۱/۵ میلیون تن وارد گردیده و حدود ۸۰۰ هزار تن از سال قبل باقی مانده بود که همگی تا پایان تیرماه مصرف خواهد شد و برای ماه های آتی از سوی دولت کمترین اقدامات لازم صورت پذیرفته البته بخش خصوصی وارد کننده به دلیل آگاهی از نیاز کشور بیش از ۲ میلیون تن در آبهای آزاد جنوب آماده پهلوگیری کشتی هایشان را دارند که در صورت گشایش اعتبار و تعیین قیمت واحد ارز اقدام می کنند که متاسفانه دولت تا بحال هیچ اقدامی را انجام نداده و در صورت عدم اقدام سریع پیش بینی می شود وضعیت عرضه گوشت مرغ و تخم مرغ به شدت به هم ریخته و باعث افزایش شدید قیمت و ناهنجاری های بعدی گردد .

اهم چالش های بخش کشاورزی (اعم از زراعت ، باغبانی، دام ، طیور، شیلات ، آبزیان و منابع طبیعی) در کوتاه و بلندمدت

- آمارهای غیر واقعی ارایه شده از تولیدات و امکانات تولید
- تامین نهاده های تولید کشاورزی اعم از کود، بذر، سم ، دارو، دان و خوراک دام و طیور و قطعات یدکی ماشین آلات
- وضعیت بسیار نامناسب آب های زیر زمینی و بهره وری پایین آب در تولید ماده خشک
- تنزل شدید جایگاه شکل های تولیدی و عدم حضور آنها در تصمیم سازی ها و تصمیم گیری ها
- استهلاک بیش از حد سرمایه گذاری ها در تاسیسات زیر بنایی، ساختمانی، مکانیزاسیون، دامداری ها ، مرغداری ها، باغات و مزارع و نداشتن سرمایه در گردش تولید کنندگان
- توقف توسعه آبیاری تحت فشار و عملیات مهندسی زراعی
- عدم دسترسی به دستاورد های جدید علمی و تکنولوژی در بخش
- توسعه نامناسب صنایع غذایی و نگهداری و انبارها
- تداوم روند قهقرایی منابع طبیعی (آب، خاک، جنگل و مرتع) در پنج دهه اخیر
- گسترش پدیده شنهای روان به ویژه ریزگردها با منشاء خارجی و داخلی
- فقدان مدیریت یکپارچه و نظام مند عرضه های منابع طبیعی

- عدم قطعیت ممیزی منابع طبیعی از مستثنیات خصوصی
- وجود دام مازاد بر ظرفیت های مجاز در مراتع (حدود ۲/۵ برابر)
- ناتوانی در مدیریت و حفاظت از منابع آبی دریایی و صید غیر مجاز
- نبود منابع اشتغال و درآمدی مناسب و جایگزین برای مناطق ساحلی و جنگل نشینان
- ضعف ساختار آموزشی، ترویجی و تخصیصی و نظارت از سوی دولت در تمام زمینه های کشاورزی
- ناهماهنگی سازمانهای دست اندرکار در پشتیبانی در کلیه زمینه های تولیدات کشاورزی
- سنتی بودن ساختار بازار تولیدات کشاورزی اعم از زراعی، باغی، دام و طیور و آبزیان

راهکارها

- محوریت دادن به ضوابط توسعه پایدار در بخش کشاورزی
- تامین کسری سرمایه در بخش حداکثر در طی دهسال و نوسازی بخش
- محوریت آب در راستای توسعه پایدار در تولیدات کشاورزی و به تراز رساندن برداشت از سفره های زیرزمینی تا سال افق چشم انداز (۱۴۰۴)
- انجام کلیه وظایف قانونی دولت در قبال کشاورزی و کشاورزان در موعد مقرر
- سیاست گذاری در تامین به اندازه کافی وبه موقع نهاده های تولید و بهبود وضعیت مکانیزاسیون
- افزایش بهره وری آب در قبال تولید ماده خشک تا افق چشم انداز به ازاء هر متر مکعب آب ۲ کیلوگرم ماده خشک با بکارگیری سیستم های نوین آبیاری
- بهادادن به جایگاه تشکل ها و بخش خصوصی و گسترش آنها و سهمیم نمودن آنان در تصمیم سازیها و تصمیم گیری ها
- توسعه تحقیقات کاربردی و آموزش کشاورزان و حمایت از تحقیقات بخش خصوصی و غیر دولتی
- استفاده از آخرین دستاوردهای تحقیقاتی و تکنولوژیکی و فن آوری های نوین در جهان
- تجدیدنظر در قوانین موجود برای دسترسی به نوآوری های جهانی در صورت لزوم
- تعیین تکلیف قطعی مستثنیات اشخاص از منابع طبیعی
- تنظیم ظرفیت چرای مراتع با تعداد دام و تنظیم برنامه هدفمند خروج دام از جنگل های شمال
- تقویت مدیریت منابع طبیعی و سرمایه گذاری های لازم در زمینه حفاظت، احیاء و بازسازی

- جلوگیری از گسترش کویرزایی و مهار کویر
- توسعه شتابان آبخیزداری و آبخوان داری جهت کاهش بیلان منفی سفره های زیرزمینی و استفاده بهینه از آب های جاری
- ایجاد تناسب میان منابع آبی و بهره برداران
- تقویت مشارکت صیادان در برنامه ریزی ، مدیریت ، حفاظت
- ایجاد زمینه اشتغال در نوارهای ساحلی و جنگل ها جهت کاهش فشار به منابع دریایی و جنگل
- ساماندهی بازار و بازاریابی محصولات کشاورزی اعم از زراعی، باغی ، دام و طیور و آبزیان
- متناسب کردن تعداد دانشکده های کشاورزی با ظرفیت کشاورزی کشور (در حال حاضر بیش از ۲۴۰ هزار دانشجو فقط در بخش کشاورزی در مقاطع مختلف در حال آموزش هستند در حالی که ظرفیت پذیرش آنان در بخش حتی ۱/۴ این تعداد نیست).

آب

سرانه مصرف آب کشور به مرز ورود تنش آب رسیده در حالیکه بعضی مناطق سال ها است در سطوح مختلف کمبود آب قرار دارند. برداشت و مصرف حدود ۱۰۴ میلیارد متر مکعب از ظرفیت ۱۳۰ میلیارد متر مکعبی آب کشور حاکی است که بیش از ۸۰٪ ظرفیت منابع مصرف می شود در حالیکه شاخص های جهانی برداشت ۴۰ درصد ظرفیت آبی را توصیه می کنند لذا از مرز توصیه های علمی جهانی سال ها است عبور کرده ایم افزایش جمعیت و تشدید تقاضاهای جدید برای تخصیص آب شرب ، صنعت و توجه به تامین سهمیه زیست محیطی از یک طرف و کمک به جبران بیلان منفی منابع (آب های زیر زمینی و حوضه ارومیه) و اینکه تنها در تعداد معدودی از حفره های (مرزی غرب ، کارون ، جراحی مارون و تالش انزلی) امکان توسعه آب وجود دارد لذا انتظار است بخش کشاورزی با سرمایه گذاری ضمن افزایش بهره وری و صرفه جویی و کاهش تقاضا آب خود به تعادل بخش حوضه های دارای بیلان منفی کمک نمایند . دخالت مسؤلان سیاسی و اجرایی در ادوار مختلف باعث گردیده که میزان برداشت آب های زیر زمینی افزایش یابد که نتیجه آن بیلان منفی سفره های آب های زیر زمینی که در برنامه چهارم قرار بود از ۵/۴ میلیارد متر مکعب مقدار ۲۵ درصد کاهش یابد نه تنها در حد مقدار اول برنامه حفظ نشد بلکه به رقم مخاطره آمیز حدود ۱۰ میلیارد متر مکعب طی سال های اخیر فزونی یافت که تهدیدی برای پایداری و استقرار جمعیت در نقاطی از کشور که متکی به آب زیر زمینی (چاه) می باشند گردید .میزان بهره وری اقتصادی و تولیدی آب کشاورزی کماکان پایین مانده است و به نحوی که در حال حاضر بازاء هر متر مکعب آب کمتر از ۹۰۰ گرم محصولات کشاورزی تولید می گردد . بحران های آبی بزرگ نظیر

دریاچه ارومیه سدگتوند طی دهه اخیر تهدید کننده پایداری مناطق مهمی از کشور شده اند ملاحظه مداخله دولت در سالهای اخیر تحت عنوان طرح فدک نا امنی فضا کسب و کار و مدیریت آب کشور را در پی داشت . اقدامات پروژه های تامین ، توزیع آب و تکمیل شبکه های آبیاری و زهکشی در حد انتظار نبوده است عملکرد برنامه تامین آب طی سال های اخیر (۶۸ در صد) و عملکرد احداث شبکه های آبیاری ۳۲ در صد بوده است و به نحوی که از زمان شروع سد سازی در کشور (دهه ۱۳۶۰) تا کنون تنها ۵۰ در صد اراضی آبخور سدهای مخزنی دارای شبکه اصلی آبیاری شده اند و تنها در ۲۳ درصد این اراضی شبکه های فرعی آبیاری احداث شد فعالیت پروژه های آبرسانی و تصفیه آب و فاضلاب ها از پیشرفت مورد انتظار برخوردار نبوده و یا بعضاً ابهامات اساسی دارند . دیپلماسی آب شکننده تر شده است . اثرات تغییر اقلیم با تغییر در الگوی بارش و ذوب شدن یخچال های طبیعی و تغییر روان آب های سطحی و بروز خشکسالی ها و وقوع سیل ها از پدیده هایی که نیازمند تحقیق و اعمال مدیریت ریسک و تدبیرهای جدید است .

چکیده اقدامات صد روزه اول

پیگیری آبرسانی بخصوص به روستاهای کمبود آب آشامیدنی ، جلوگیری از هر گونه تغییرات ساختاری بیشتر تدبیر برای تخصیص آب سدهای چند منظوره اکباتان ، زاینده رود ، کمال صالح ، بانه برای شرب و آماده سازی بخش کشاورزی برای عدم تقاضا فعال سازی پروژه های تامین آب بخصوص پروژه های تکمیلی احداث شبکه های آبیاری و زهکشی و آبرسانی به سدها و بخصوص طرح های رودخانه های مرزی و مشترک اولویت بندی طرح ها و پروژه های نیمه تمام بی شماری که بدون رعایت لحاظ ها اقتصادی و امکانات اعتباری آغاز گردیده اند . شروع جدی برنامه های افزایش بهره وری آب کشاورزی بمنظور شروع مقدمات تعادل بخشی

چالش های مهم بخش آب

- عدم تعادل منابع و مصارف بخصوص در بخش آب های زیر زمینی
- پایین بودن بهره وری آب در کلیه بخش ها بخصوص کشاورزی
- نبود تفکر مدبرانه و نگرش فرابخشی در بخش آب
- وجود رقابت و بروز تعارضات در بخش آب
- افزایش تقاضا بخصوص همراه با توسعه مناطق تمرکز جمعیتی
- ضعف مدیریت دیپلماسی آب های مرزی و مشترک
- عدم وجود ساختار مناسب حکمرانی آب

- عدم توجه آمایش سرزمینی و توسعه مناطق جمعیتی و صنعتی به پتانسیل های آب
- تهدیدهای جدی اقتصادی و زیست محیطی چون دریاچه ارومیه ، خوزستان بخش های وسیعی از مناطق مرزی و شرق کشور .

راه کارها

- نگرش به آب بعنوان عامل فرابخشی توسعه و پایداری
- تعادل بخشی بین منابع و مصارف بخصوص در آب های زیر زمینی
- افزایش بهره وری آب
- رعایت موضوع پایداری و حفظ محیط زیست در مدیریت آب
- توجه خاص به تکمیل پروژه های چند منظوره تکمیلی (شبکه های آبیاری و زهکشی و آبرسان) به شهرها تصفیه خانه های آب و فاضلاب
- و اجرای پروژه های خاص بمنظور حل بحران دریاچه ارومیه سد گتوند
- تاکید خاص در همه تکمیل پروژه های آب های مرزی
- استقرار حکمرانی مناسب آب (اعمال مدیریت حوضه ای اصلاح ساختار و جلب مشارکت ذینفعان)
- تنوع بخشی منابع مالی جهت سرمایه گذاری بیشتر منابع آب
- خصوصی سازی و اجرای (اصل ۴۴) در بخش آب
- قبول مشارکت مردم (بهره برداران و ذینفعان) (تشکل ها) در مدیریت آب کشور
- افزایش شاخص بهره مندی و بهداشتی آب شرب
- پرداختی به دیپلماسی آب و آب های مرزی مشترک
- اعمال مدیریت ریسک (خشکسالی و سیل) و توجه به موضوع تغییر اقلیم و اثر آن به منابع آب
- توجه اساسی به موضوع تجارت آب مجازی در برنامه ریزی ها و سیاست گذاری ها

خلاصه مدیریتی

کمیته اقتصادی

کارگروه کشاورزی و آب

مسوول : عیسی کلانتری

اعضاء : مهدی بخشنده، عنایت ا... بیابانی، مهدی پارسا، خداکرم جلالی، نیره اعظم خوش خلق سیما، عبدالکریم رضوی اردکانی، سعید سلطانی سروسنانی، سید مصطفی سید مصطفوی، محمد حسین شریعتمدار، عباس شفیعی، حسن صالحی، حسین صفایی، محمدحسین کریمی پور، عباس کشاورز، امید گیلان پور، ستار محمودی، حسین مقدم نیا، جواد میبدی، سید محمد میرمحمدی، محمدرضا نوتاش.

دبیر کارگروه : عباس کشاورز

تعداد صفحات : صفحه

تاریخ ۹۲/۴/۲۷